

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA

**PÔSOBENIE PRIAMYCH ZAHRANIČNÝCH INVESTÍCIÍ NA
EXPORT**

Ing. Adela Hošková, PhD.

Inštitút menových a finančných štúdií
Bratislava 1998

Pôsobenie priamych zahraničných investícií na export

Priamy zahraničný kapitál predstavuje pre ekonomiku Slovenska nezastupiteľné zdroje. Ministerstvo hospodárstva SR odhadlo, že predpokladaná investičná náročnosť procesu reštrukturalizácie a revitalizácie priemyslu v rokoch 1996 - 2000 je vo výške 216,9 mld Sk, z čoho vlastné zdroje podnikateľskej sféry predstavujú 150,7 mld (69,5 %). Ďalšia nepokrytá časť dáva priestor pre iné zdroje, kde by zahraničný kapitál doplnený bankovými úvermi mal zohrať významnú úlohu.

Zahrianičný kapitál vstupuje do ekonomiky v troch hlavných formách: ako priame zahraničné investície (PZI), portfóliové investície, zahraničné úvery a iné. Zatiaľ čo tieto kapitálové toky sa sústreďujú na kapitálovom účte platobnej bilancie, tovarové toky už etablovaných spoločných podnikov v krajine, t.j. spoločne vlastnených domácich a zahraničných partnerov, alebo v plnom vlastníctve zahraničných investorov sa pohybujú na bežnom účte platobnej bilancie. Ide o dovoz a vývoz tovarov týchto joint ventures, ktoré z hľadiska exportu ukazujú, ako dokázali svoju činnosť v danej krajine skapitalizovať, najmä tam, kde je vnútorný trh malý.

Cieľom predkladaného článku je, okrem vývoja prílevu a odlevu PZI na a zo Slovenska, poukázať na proexportné aspekty PZI na Slovensku a to ako na podnikovej, tak i na makroúrovni. Z tohto dôvodu sa budeme venovať výlučne iba forme PZI.

A. KAPITÁLOVÉ TOKY PZI

1. Úroveň a vývoj vstupu PZI na Slovensko

Tabuľka č. 1

Rok	Objem vstupu v mil Sk	Prírastok voči predchádzajúcemu roku	
		v mil Sk	v %
1991	1 186,0	-	-
1992	6 607,1	5 421,1	557,0
1993	10 755,7	4 148,6	162,8
1994	16 542,4	5 786,7	153,8
1995	21 881,7	5 339,3	132,3
1996	42 300,0	20 418,3	193,3
1997	52 763,6	10 463,6	124,7

Prameň: FŠÚ, Bulletin ŠÚ SR, NBS

Vývoj vstupu PZI na Slovensko prebieha síce rastúcou krivkou, ale oproti predchádzajúcim rokom zaznamenávame spomalenie v roku 1997. Významnejší nárast v roku 1996 bol spôsobený iba sprostredkovane, v dôsledku dodatočného predpisu: Opatrenie č. 4 NBS zo dňa 27.5.1996, podľa ktorého pobočky zahraničných bánk musia mať finančné prostriedky, ktoré majú charakter dlhodobého záväzku zahraničnej pobočky voči materskej

banke vo výške minimálne 500 mil Sk, čo za všetky pobočky predstavuje celkom 5 880,0 mil Sk¹.

Tabuľka č. 2

Rozmiestnenie PZI v odvetviach hospodárstva

Odvetvia podľa OKEČ	1994		1995		1996		1997	
	v mil Sk	Podiel z celk.obj. PZI v %	v mil Sk	Podiel z celk.obj. PZI v %	v mil Sk	Podiel z celk.obj. PZI v %	v mil Sk	Podiel z celk.obj. PZI v %
Odvetvia spolu	16 542,4	100,0	21 887,7	100,0	42 340,0	100,0	52 763,6	100,0
v tom:								
priemyselná výroba	7 809,7	47,2	9 546,5	43,7	20 100,0	47,5	23 501,0	44,6
stavebníctvo	227,1	1,4	237,6	1,1	1 300,0	3,1	1 300,0	2,5
obchod	5 155,7	31,2	7 090,7	32,4	7 600,0	18,0	10 200,0	19,3
hotely, reštaurácie	534,0	3,2	535,6	2,4	600,0	1,4	400,0	1,3
doprava, spoje	80,3	0,5	85,0	0,4	900,0	2,1	1 800,0	3,4
peňažníctvo, poisťov.	1 818,1	11,0	3 429,6	15,7	10 840,0	25,6	13 562,6	25,7
iné obchodné služby	820,0	4,9	745,3	3,4	800,0	1,9	1 400,0	2,6
ostatné verejné služby	98,0	0,6	211,4	0,9	200,0	0,4	300,0	0,6

Prameň: Bulletin ŠÚ SR, NBS

Z prehľadu časových radov vývoja vstupu priamych zahraničných investícií do jednotlivých odvetví je ich úroveň z hľadiska štruktúry pomerne stabilná. Približne 50 % vstupuje do priemyselnej výroby a druhá polovica do služieb. V posledných dvoch rokoch došlo k určitým presunom, najmä medzi obchodnými službami, peňažníctvom a poisťovníctvom. Vzrast podielu PZI v bankovníctve a poisťovníctve stúpol v roku 1996 z dôvodov uvedeného Opatrenia č. 4 NBS.

Musíme konštatovať absolútne nízky vstup PZI do oblasti turistiky, dopravy a spojov.

Z hľadiska vnútornej štruktúry priemyslu dominuje vstup PZI do výroby dvojstopých motorových vozidiel, výroby chemických výrobkov, potravín, spracovania kovov, elektrických strojov a prístrojov a do textilného priemyslu.

Nadalej zaznamenávame nízku prepojenosť podnikov so zahraničnou účasťou s domácim priemyslom. Tu by mali hľadať cesty pre vzájomné prehĺbenie kooperácie predovšetkým okrem vlastných podnikov i rezortné ministerstvá, nakoľko tam, kde táto spolupráca už existuje, dochádza k nezanedbateľným synergickým efektom ako aj k zapojeniu malých a stredných podnikov do medzinárodnej spolupráce prostredníctvom veľkých joint ventures, ku ktorej by sa jednotlivito pravdepodobne nemali možnosť dostať.

Stav PZI od roku 1990 - 1997 podľa krajín investorov

celkom	52,8 mld Sk	100 %
v tom:		
NSR	11,9	22,5
Rakúsko	11,0	20,8

¹ § 4: Minimálna výška trvale poskytnutých finančných prostriedkov zahraničnou bankou jej pobočke na území SR

Spojené kráľovstvo	5,9	11,2
USA	3,3	6,2
Česká republika	6,4	12,1
Francúzsko	3,6	6,8
Holandsko	5,2	9,8
Taliansko	0,7	1,3
Švajčiarsko	0,7	1,3
Maďarsko	0,7	1,3
Belgicko	0,7	1,3
Švédsko	0,5	1,0
Nórsko	0,5	1,0
Japonsko	,4	0,9
ostatné krajiny	1,3	2,5

Prílev PZI z dlhodobého hľadiska je z pohľadu jednotlivých krajín pomerne vyrovnaný. Na prvých miestach sa stabilne pohybujú NSR a Rakúsko a na ďalších miestach okrem menších posunov medzi sebou taktiež nedochádza k významnejším zmenám.

2. Výstup priamych zahraničných investícií

Tabuľka č. 3

Vývoj odlevu priamych zahraničných investícií

Rok	Objem v mil Sk	Prírastok voči predchádzajúcemu roku	
		absolútne	v %
1995	1 470,0	-	-
1996	3 405,0	1 935,0	231,6
1997	6 050,0	2 645,0	177,7

údaje NBS

Odvetvia, do ktorých smeroval vývoz priamych zahraničných investícií:

	mld Sk	v %
Priemysel	2,20	36,4
Výroba a rozvod elektriny, plynu a vody	0,99	16,4
Obchod	1,50	24,8
Doprava a spoje	0,16	2,6
Peňažníctvo a poisťovníctvo	0,97	16,8
Ostatné	0,23	3,8
Spolu	6,05	100,00

údaje NBS

Štruktúra vývozu priamych zahraničných investícií má adekvátne zloženie pre prvú fázu vývoja. Percentuálne síce prevažuje objem v priemysle, v skutočnosti však tento trend vytvára 3 - 5 väčších aktivít: dieselové motory do Číny, lodný priemysel do Ruska, či investície do ťažobného priemyslu na Ukrajine. Ostatné aktivity sledujú všeobecne známe tendencie, t.j. predovšetkým vstup do obchodnej činnosti (rýchla návratnosť kapitálu a menšia rizikovosť). V rámci výrobného zamerania sa vyvážený kapitál sústreďuje do stavebnej a montážnej činnosti, rôznych opravárenských prác, výroby obalov, elektroprístrojov, spracovanie dreva a rôznych servisných služieb. Zo strany vývozu priamych zahraničných investícií treba však aj obchodnú činnosť hodnotiť pozitívne - pokiaľ sa zaoberá predajom tuzemskej produkcie v zahraničí, nakoľko predstavuje rozšírenie nášho vývozu.

Ďalším pozitívnym javom je, že síce v malých množstvách ale predsa už možno pozorovať v rámci vývozu priamych zahraničných investícií aj aktivity z radov joint ventures etablovaných na Slovensku. Svoju činnosť prejavujú nielen úspešným vývozom svojich tovarov, ale aj prvými pokusmi o zahraničné podnikanie - vývoz kapitálu prostredníctvom obchodnej činnosti, v rámci ktorej ponúkajú predovšetkým vlastné výrobky (napr. oblasť farmácie).

B. TOVAROVÉ TOKY PZI

Na podnikovej úrovni

Ktoré aspekty pôsobia vplyvom PZI proexportne?

a) **Z hľadiska prílevu** priamych zahraničných investícií na podnikovej úrovni je to ich bezprostredný vplyv na modernizáciu výrobného zariadenia, transfer nových technológií a know-how, zvýšenie kvalifikovanosti výrobných a riadiacich pracovníkov a efektívnejšieho integrovania našej ekonomiky do medzinárodnej del'by práce. Konečným výsledkom tohto

procesu je, že priame zahraničné investície sú bezprostredným zdrojom výroby konvertibilného tovaru, ktorý sa úspešne dokáže uplatniť na svetových trhoch.

V priebehu rokov 1991 - 1997 v rámci nášho výskumu sme vykonali prieskum v rôznych odvetviach priemyslu v jednotlivých joint ventures, kde sa potvrdili výsledky, ktoré sme v zovšeobecnení práve uviedli a čo sa týka exportu, väčšina skúmaných podnikov je proexportne zameraná, čo je konečne dané na Slovensku našim malým trhom. Intenzita je však diferencovaná.

- V konfekcii je v súčasnosti veľmi ťažké preraziť na zahraničný trh. Väčšinou tu dlhodobo existujú partnerské vzťahy, ktoré sa iba málokedy menia. Zmena môže nastať vtedy, keď potenciálny nový partner prinesie niečo nové, kvalitnejšie, lacnejšie. Veľkú váhu má značka výrobkov, ktoré sa v priebehu rokov osvedčili.
- V priemyselnom skle sa dosahujú dobré odbytové podmienky ako na domácom, tak i na zahraničných trhoch. Podmienkou je vysoká kvalita a dodržiavanie technických noriem obvyklých na svetových trhoch.
- V oblasti pracích práškov svetový výrobca Henkel, ktorý vytvoril spoločný podnik s Palmou Bratislava, je naopak výnimočne orientovaný na vnútorný trh. Základá univerzálnu štruktúru výroby v rôznych európskych krajinách. Dôvodom je predovšetkým odstránenie prevážania objemovo veľkých dodávok na medzinárodnej úrovni. To je základná koncepcia centrály Henkel v Düsseldorfe. Spojenie so známym výrobcom pomohli dosiahnuť výbornú úroveň domácich pracích práškov, ktoré na domácom trhu úspešne konkurujú aj porovnateľným zahraničným výrobkom a sú lacnejšie.
- V strojárstve, konkrétne v bielej technike, sa dosahujú veľmi dobré exportné výsledky. Aj v danej oblasti z hľadiska udržania sa na trhu je veľmi dôležité okrem neustáleho skvalitňovania výrobkov, zlepšenia dizajnu ako aj veľkostného sortimentu výrobkov - pružne reagovať na nové požiadavky trhu.
- V automobilovom priemysle dominuje na Slovensku pôsobenie firmy Volkswagen. V Bratislave je projekt založený na strategickom princípe našej vynikajúcej polohy - cca 60 km od Viedne, 200 km od Budapešti, významný železničný uzol a možnosť dopravy po Dunaji. Čiže ide predovšetkým o využitie blízkosti rakúskeho trhu a perspektívne i trhu východných krajín.

Na príklade firmy Volkswagen môžeme ďalej dokumentovať tzv. multiplikačný efekt v rámci exportu a to tým, že firma zapojila do medzinárodnej kooperácie ďalších cca 15 menších organizácií, ktoré prešli náročným auditom. Tieto podniky, ktoré by samé pravdepodobne ani nenadviazali zahraničnú spoluprácu vyrábajú a dodávajú vo veľkých množstvách súčiastky pre koncern Volkswagen a tak ako materská firma i oni musia dodržiavať vysokú kvalitu, zvýšila sa kvalifikácia pracovníkov, udržala sa zamestnanosť, čiastočne sa zvýšili zárobky a táto skutočnosť má aj veľmi pozitívny regionálny efekt.

b) **Z hľadiska odlevu** priamych zahraničných investícií na podnikovej úrovni zo Slovenska pôsobia tieto jednoznačne proexportne.

- V prvom rade je to v rámci zriaďovania obchodných servisných organizácií v cudzine, ktoré sa zaoberajú predajom tuzemských výrobkov. Sem smeruje v súčasnosti najväčší podiel vývozu slovenského kapitálu do zahraničia, čo je všeobecne známa tendencia v počiatočnom období, t.j. možnosť rýchleho návratu kapitálu a menšej rizikovosti.
- Ďalej môžu významnejšie proexportne pôsobiť zriaďované spoločné, alebo stopercentne vlastnené výrobné organizácie v zahraničí. Tieto zvyšujú vývoz materskej krajiny jednak dodávkami výrobného zariadenia, know-how, licencií a pod. a ďalej aj následným vývozom polotovarov a súčiastok, ktoré sa montujú do výrobkov kompletovaných v zahraničí. V mnohých takýchto prípadoch ide o komodity, ktoré by sa v rámci bežnej zahranično-obchodnej výmeny nevyvážali. Okrem toho zahraničná dcérska spoločnosť môže slúžiť ako “odbytový trh” produktov materskej organizácie, čiže môže existovať aj možnosť, že prostredníctvom obchodných vzťahov materskej spoločnosti a jej dodávateľov vznikajú nové možnosti exportu. Týmto spôsobom vývozu priamych zahraničných investícií Slovensko zaznamenáva zatiaľ malý počet prípadov, pre najbližšie obdobie možno však rátať s postupným rozširovaním.

Na makro úrovni

Z pohľadu krajiny, v ktorej pôsobia priame zahraničné investície je zaujímavé ako tieto vplyvajú na obchodnú a platobnú bilanciu. Zo skúseností krajín, ktoré sú z hľadiska pôsobenia priamych zahraničných investícií vo vyšších vývojových fázach, by sa dalo predpokladať, že v počiatočnej fáze, ktorou Slovensko práve prechádza, bude dovoz výrazne prevyšovať nad vývozom, pretože podniky so zahraničnou účasťou budú kupovať modernú technológiu a zároveň budú v nábehovom období, keď vlastná výroba je ešte obmedzená a na druhej strane vývoz kapitálu z krajiny, ktorý pôsobí výrazne proexportne je ešte negatívny. Zároveň sa predpokladalo, že tento stav budú ešte zhoršovať nákupy spotrebného tovaru z cudziny na uspokojenie tuzemského dopytu, ktoré sprostredkováva množstvo obchodných organizácií so zahraničnou účasťou a ktoré z hľadiska počtu evidovaných spoločných podnikov na Slovensku dominujú.

Z hľadiska kapitálových tokov hostiteľskej krajiny je významné určenie spätného vplyvu na ekonomickú efektívnosť domestikovaných spoločných alebo čisto zahraničných priamych investícií, tzn. ako svojim vývozom a dovozom vplyvajú na našu obchodnú bilanciu. V súvislosti s vplyvom na obchodnú a platobnú bilanciu možno sledovať aj vplyv na pohyb devízových rezerv v oblasti exportu a importu predmetných organizácií.

Aká je v tomto smere situácia z pohľadu Slovenska?

V súčasnosti neexistuje oficiálne štatistické sledovanie, ktoré by vykazovalo objemy dovozu a vývozu spoločných organizácií alebo organizácií v úplnom vlastníctve zahraničných investorov. V NBS sa sleduje štatistický výkaz DEV (NBS) 1-12.

V kombinácii s výkazom "Prehľad upísaného kapitálu podľa krajín" možno z celého súboru pomerne pracne vybrať podľa identifikačného čísla organizácie s participáciou zahraničných investorov alebo úplne vlastnené zahraničnými investormi.

Súbor sledujeme štvrtý rok, takže už možno postupne stále markantnejšie poukázať na podiel PZI na celkovom zahraničnom obchode Slovenska, jeho vývoji a čiastočne i komoditnej štruktúre.

Tabuľka č. 4

Vývoz a dovoz za vybraný súbor organizácií (v mil Sk)

Rok	Spoločné podniky				Slovensko spolu	
	vývoz	Podiel na celk. vývoze v %	dovoz	Podiel na celk. dovoze v %	vývoz	dovoz
1994	63 649	37	65 703	42	171 972	156 042
1995	85 564	34	89 953	36	254 099	252 311
1996	96 523	36	131 700	39	270 628	335 165
1997	108 229	37	152 821	44	295 574	345 049

údaje NBS a Bulletin ŠÚ SR

Z tabuľky č. 4 možno konštatovať niekoľko vývojových tendencií a faktov:

- Badať plynulý rast na strane vývozu aj dovozu.
- Výraznejšie vzrástol objem dovozu, v roku 1996 aj v roku 1997 v rámci spoločných podnikov, ale aj za Slovensko celkom, najmä z dôvodu rastu cien surovín, zvýšeného dovozu spotreňých tovarov (automobily, potraviny) a pod.
- Z uvedených údajov možno vyvodit' záver, že i keď priame zahraničné investície vstupujú za Slovensko nie veľmi intenzívne, z hľadiska ich kapitalizácie cez zahranično-obchodnú výmenu majú v súčasnosti už pomerne výrazné zastúpenie = 37 %-ný podiel na celkovom vývoze za Slovensko a 44 %-ný podiel na celkovom dovoze. Zatiaľ čo na dovoze podielovo dominujú veľké obchodné organizácie, ktoré však dovážajú aj suroviny a strojné zariadenia pre naše výrobné podniky, náš vývoz v oblasti spoločných podnikov dominantne "ťahajú" výrobné organizácie najmä z odborov spracovania kovov, farmaceutický, chemický a drevársky priemysel, spotrebná elektronika (biela technika) atď.
- Pre výraznejšie vystihnúť podiel výrobných spoločných podnikov na celkovom dovoze a hlavne vývoze bude potrebné sa pokúsiť o vyčlenenie čisto obchodných organizácií zo skúmaného súboru.
- Objem dovozu v rámci organizácií priamych zahraničných investícií výrazne ovplyvňujú jednak veľké obchodné organizácie, ale aj množstvo menších spoločných podnikov obchodného charakteru, ktoré dovážajú spotrebný tovar pre zásobovanie slovenského trhu.
- V oblasti vývozu rozbiehajú naše joint ventures vývoz priamych zahraničných investícií do zahraničia či už ako výrobné alebo obchodné aktivity, ktoré exportujú tovary slovenskej proveniencie a pôsobia na rozdiel od dovozu aj v obchodnej sfére pozitívne, či už na výšku vývozu, devízových rezerv, zvyšovania domácej výroby a pod. V súčasnosti ide zatiaľ iba o malú časť podielu na našom exporte, avšak v budúcnosti, najmä pri väčšom vývoze výrobných dielcov a súčiastok pre naše PZI v cudzine môže ísť o významné čiastky.
- Aj naďalej, tak ako v predchádzajúcich rokoch, sa nepotvrduje očakávaný výrazný odlev devíz v súvislosti s financovaním modernej technológie a know-how, súvisiacich s vybavením spoločných podnikov na Slovensku. Dôvodom je pravdepodobne skutočnosť, že zahraniční investori, ktorí participujú na tuzemských joint ventures prevažne financujú technickú modernizáciu konkrétnych podnikov. Táto býva v mnohých prípadoch ich podielom na vklade do spoločného podniku v materiálnej forme.

Na záver možno konštatovať, že rozsah zahraničných investícií na Slovensku v súčasnom období zatiaľ nespĺňa očakávania, a to nielen našej podnikovej sféry, ale ani hospodársko-politických orgánov. Na druhej strane aj to málo priamych zahraničných investícií, ktoré do našej ekonomiky doteraz vstúpilo, predovšetkým do výrobnjej sféry, možno na základe doterajších skúseností hodnotiť pozitívne. Jednoznačne to platí pre tie naše

organizácie, ktoré si svojho zahraničného partnera zvolili po dôkladnom prieskume. V týchto prípadoch nastal výrazný posun smerom k zefektívneniu predmetnej výroby.

Na základe uvedeného sa ukazuje, že vstup alebo výstup priamych zahraničných investícií na alebo zo Slovenska by mohol pozitívne pôsobiť i vo väčšom rozsahu.